

У БОЗНИКУ

Перша кров пролилася у цьому романі з любови – хлопець, що стояв на чатах у темних заростях бозу, відчахнув гілляку і порізав нею долоню. Щоби привести себе до тями!

Корнеля й не здогадувалася, скільки мук додало Збишкові нинішнє чатування. Він чекав на неї з пізнього вечора. Лиш на хвилю заскочив до хати, удаючи перед бабунею, що вкладається спати, і то весь час прислухався до вулиці під вікнами та до сторожкого саду – не знав, яку дорогу нині дівчина вибере. Збишек уже вкотре занурював лице в обважнілі від роси кетяги бозу, щоби не заснути. А думки рвалися до знайомої галяви, куди віднедавна йому було заказано. Та що ж то за зібрання на цілу ніч?! Чи, може, якась забава й посиденьки навколо ватри? Хай би вже там

що було, аби тільки Корнеля не залишилася наодинці з Орестом! І Збишек, немов на яв, став із ним очі в очі. Були одного зросту, тільки Орест – чорнявий, а Збишек русявий. Однаково широкі в плечах і ходу мали горду, певну. Силою своєю не мірялися, та, ясна річ, були гідні один одного. Але зараз, за мить до світанку, за мить до того, як Корнеля пройде повз нього, війнувши продимленою спідницею, Збишек першим відвів очі від образу свого суперника. У розпачі зламав гіллячку бозу і гострим кінцем роздряпав собі долоню до крові: «Вона має іншого! Затям це собі, хлопче!»

Що ж Корнеля? Припала до подушки гарячою зацілюваною щокою й поринула у свій сон. Міг би їй снитися той, хто цілував її звечора, та щось мені підказує, що дівчина ще нікому не віддала свого серця. Хто б то не був – він снівся їй, уже вкотре, в мереживі місцевих метафор. Кожна місцина на землі має свій смак, звук і колір, а для тутешнього краю – поважними є ще й підземні ритми. Бо хіба історія місця не живе в нашій підсвідомості?

Центром Корнелиного світу в передгір'ї Карпат були Тустановичі, що вийшли колись із княжого міста Тустань. Нині це – околиця Борислава, звідки пішки можна було дійти до Дрогобича, де вчилася Корнеля. Десь далі був Львів, Україна – в центрі Європи, а Європа колихалася на Землі, а земна куля плавала в безмежному космосі. А що далі? Малою я болісно шукала відповіді на такі запитання. Але уявити безмежність не під силу людському розуму. Отож, скручуємо клубочок

назад – аж до будинку на краю лісу, аж до річки Лошані, яка зараз мирно хлюпоче по той бік дороги, а бувало – береги рвала...

Корнелина душа на цю хвилю спійманою рибиною тріпотіла в лозовій верші, прибраній червоними ягодами, тицялася наосліп у міцно сплетені вічка. Не було в її житті нічого реальнішого від гіркувато-солодкого смаку цих ягід, від передчуття сонця над водою і певності, що вона вміє літати. Бо тільки уві сні ми справдешні. Ось чому так не хочемо прокидатися.

Хоча світ, куди верталася Корнеля, був у самого Господа Бога улюблений. Сонце сходило над лісом і над Буковицею-горою, випивало росу з придорожніх трав, золотило довгі дзьоби «качалок», що качали-помпували нафту просто на людських городах. Сонце вже, певно, зійшло і над грядою, що несла на своїх горбатих плечах стару дорогу до Тустані, а Корнеля ще додивлялася дівочий сон. Заснула ж бо вдосвіта. Нікого не розбудила, бо за звичкою перейшла через сусідський сад, що підступав до їхньої хати на горбку, та не стежкою, а травами, м'яко збиваючи з них росу пластунськими черевиками. Улізла, як колись малою, у вікно, хоч знала, що мати, привчена до її вечірніх (але не нічних!) мандрівок, завбачливо залишила хатні двері відчиненими. Магдалина не потурала доньці, а лишень оберегала від зайвих переживань слабе батькове серце. Та й що вона могла вдіяти? Оце вже третя її дитина, відколи поляки заборонили Пласт, знайшла дорогу до лісу, і на те не було ради. Мати не чула, коли

повернулася Корнелія. Ніхто не чув і не бачив. Та вже поринаючи в сон, дівчина чітко згадала, що за густим бозником, коло якого проходила, хтось був. Пусте! То міг бути тільки Збишек. Він там завжди стоїть, коли вона повертається з лісу, бо його самого до товариства не прийняли. Він приїздить сюди тільки на літо, до бабці Нусі. Уже давно минулися часи, коли малий Збисько, панська дитина, прозивав її *кабане*, а може, й не прозивав? Тустановичі, зі своєю школою, міцною парафією – чи не найбільш українське з усіх сіл, що юридично склали Великий Борислав, хоча міськими околицями й не почувалися. То, може, у сусідній Бані, де більше живе поляків, так могли прозиватися. Тепер вони і словом не перемовляються з сусідом, а вечорами він завжди там, у бознику, – немов на чатах.

* * *

Зле, що він побачив її на світанку. Та хай... Корнелія з головою накрилася хвилиною милого спомину, а крізь нього, мов із того світу – себто з цього – промовляв-вистпівував мамин голос:

– Корнелю-ю-ю! – мама завжди так виспівувала, щоби поволі й лагідно визволити її з солодкого сну. – Корнелю-ю, вставай! Білий день надворі!

А день був білий, мов неділя. Сонце снопом накрило подушку із розсипаним по ній кольору старого срібла волоссям, засвітилося рум'янцем на щоці. Мамин голос витягав зі сну, із солодкого дійства, де вона падала у мокру густу траву, схопившись для рівноваги за

галузку калинового куща однією рукою, а другою відпиралася від хлопця. Найбільше боялася почути тріск зламаної гілки, бо то була недобра прикмета для дівчини.

– Встаю! – проспівала у відповідь, бо вже не хотіла додивлятися того сну.

Зісковзнула з ліжка і сіла перед тристулковим люстром причесатися. Батистова сорочка геть злетіла з плечей, і на світ божий випорснули білі груденята. Аж тепер Корнелія побачила, як вона засмагла. Обличчя і трикутник вниз від шиї здавалися золотистими. Чи її тіло довершене? Остаточно прокинувшись, обтиснула навколо стану сорочку і закрутилася перед люстром.

«Жінка – вершина творіння!» – згадала лекцію нового учителя, який говорив ці слова гейби зосібна до неї, показуючи їм зображення Афродіти, що була взірцем жіночої вроди для багатьох поколінь малярів. Придивившись до себе, Корнелія переконалася, що вона гарніша. Тіло в неї гінке, стан набагато тонший, ніж в Афродіти. А може, та була старшою? Та хіба античні богині мали вік? Вони завжди були молодими або ж у розквіті літ. Корнелія спробувала уявити себе в розквіті і не змогла, немовби їй назавжди судилося остатися такою, як нині. Правду кажучи, вона нічого не робила з того, що вродлива, просто звикла до захоплених поглядів, що супроводжували її скрізь. Це був нормальний стан речей. Мама в неї була красунею, особливо на давніх світлинах. А батько – звичайний бойко зі Стрия, який прибився до околиці Борислава, приваблений тутешніми підземними скарбами, і скоро

похилив свої горді плечі, заробивши серцеву неміч. Вже старшим парубком Василь Опришко оженився на вдовиці, чоловік якої не повернувся з Першої світової. Прилучився таким чином до заможної верстви вибушників, на городах яких щасливо вибухнула нафта, за що фірми платили добрі відсотки. Досі на цьому обійсті на краю Тустановичів можна побачити бетонну тумбу із спеціальним номером, яка позначає ліквідовану у п'ятдесятих свердловину, пробурену тут ще у 1912-му. Тоді ж перший муж Магдалини заклав фундамент нового будинку, а будувати його довелося вже Василю. З тої старої хати, куди він прийшов за зятя, цілою залишилася тільки комора, завітчана пучечками сухих трав, що немилосердно пахли, і де діти любили влітку ночувати. Дітьми нині були тільки наймолодша Іванка зі своєю нерозлучною товаришкою Любцею з іншої бориславської околиці – Бані Котівської. Корнеля, на чотири роки старша від них, була вже панною на виданні і їй не пасувало ночувати в коморі. Вона любила бувати тут удень, коли випадала вільна хвилина і до неї навідувалися ясні думки, які записувалися до потаємного зошита. Часом засинала разом з ним – на запічку, на мішках, набитих соломкою. Звідси стара комора виглядала як оселя лісової відьми. Не раз сюди заходив і батько. Сідав задуманий на лавицю. Його лице барви дерева на мить зливалось зі старим конов'ям, бочечками та діжами, з віком старої скрині, на яку він клав свою важку голову і на яку перетікали узорі з його рук. Корнелі тоді здавалося,

що батько на її очах перебирається в інший світ, де заспокоюється, відпочиває, і там йому добре. Якось їй пощастило побачити його обличчя щойно зі сну: воно було молоде, вродливе і якесь незнайоме. Очевидно, то був інший Василь Опришко або одне з його призначень, якого він не зумів у цьому світі сповнити.

Кована батьківська скриня була в цій коморі єдиним скарбом, який Василь перевіз зі Стрия, коли вони з Магдалиною побралися. Корнеля любила порпатися в її нутрощах, де до сімейних реліквій потроху додавалися речі пізнішого вжитку, що ставали непотрібними, коли в хаті був достаток. Але ж серця статками не зцілиш. Василю серце, чуле на кожну кривду, найбільше боліло від жінчиної вроди. Усе йому здавалося, що вона не має його за мужа, рівного собі. Ніколи з ним не жартувала так, як з іншими, і не сміялася дзвіночком від його жарту. Магдалина – казали, що з таким іменем ще за життя можна спокутувати свої й чужі гріхи – любила гостре слівце і товариство. Навіть у найліпші часи їхньої молодости їй нудно було всидіти в хаті, усе тягнуло на люди. Корнеля вдалася в неї. Найбільше зі своїх чотирьох дітей він любив її, бо лишень вона лицем схожа на матір. Так само вічно сміється, і то не знати чого. Йому часом кортить поговорити з донькою, але не відає, з чого почати. А мав би спитати її... зрештою, дівка на порі. Він би нічого не мав проти, якби... Раз таки не стримався:

– Корнелю, а маєш когось?

– Адить, татку! – Корнеля рвучко тріпнула волоссям.

Не була б така подивована, якби то спитала мама. Таки дивний у неї батько.

Василь Опришко був чоловік сумирний. То його брат, відомий націоналіст Микита Опришко, який не вилазив з польської тюрми, успадкував бунтівну енергетику цього прізвища, чим привертав недобру увагу всіх властей до їхнього роду. А він, Василь, ніц би не мав проти, якби раптом його зятем став поляк – сусідський Збишек. Бачив, якими очима той дивиться на Корнелю, здається, життя би за неї віддав. Хоч село й поближній Борислав не забули ще жахів пацифікації, Василь мав куцу пам'ять на цю кривду. Зрештою, Збишкова мати, пані Гелена, була за походженням українкою, хоч віддали сина таки до польської гімназії. Родина порядна, господар дому працював у бориславській управі нафти, і то на досить добрій посаді... Але, здається, Корнеля сохне за тим збуєм Орестом. Він був товаришем його сина і мав гарну опінію в очах Магдалини. Та Василь добре знав, що ті хлопці собі не належать...

Цікаво, що би на це сказала Корнеля? Вона ж і любила батька, і жаліла його, і мала за дивака. Але ж мама його покохала! Корнелія також не особливо розрізняла хлопців на вроду, бо, як учила мати, головне в чоловіків – то розум, а для того, хто поведе тебе під вінець, – ще й добре серце. Дівчина, правда, воліла, щоби її тато і її суджений мали тверде серце, бо добре – болить. Та про це годі думати! Треба спочатку скінчити гімназію, потім ліцей і йти вчитися далі. Усі вчителі їй про це

твердять, та й вона сама має такі амбіції. Часто бачила себе збоку, як крутиться вивіркою в коловороті великої господарки, і знала, що так вічно не буде. І не заміжжя її висвободить. Та й за кого б то вона мала виходити? Орест нічого такого їй не каже, він тільки уві сні відважний. А поважний професор має жінку, яку, правда, досі ніхто з його теперішніх учнів не бачив, і сиву голову. Та як почне розповідати про далекі краї, де колись побував, або читати поезії, то робиться молодим. Очі йому блищать, голос піднімається вгору і спадає, раптом притишений...

Корнеля часом і не тямить, про що говорив професор, тільки ці переливи голосу, тільки усміх теплий і сумовитий... Вона б слухала його день і ніч, щоби знову побачити в його зорі щире захоплення, яким тільки раз її обдарував, коли приніс той альбом зі світлинами античних скульптур. Вона ладна захистити його від усіх! Бо пан професор, кажуть, пережив любов без взаємности, що зле для нього скінчилося. Ніби його мила вийшла за іншого, а він понаписував купу сльозливих віршів. Треба подивитися в читальні за його книжками. Чи є там той вірш, що хтось із хлопців почав деклямувати, ще й за професором двері не зачинилися?

Чи зрозумієш ти мої гіркі страждання? Об шиби б'ють листки і пугає сова...

– То цілком не до сміху! – розсердилася на товаришів, що аж заходилися, – ви ж подивіться, який він шляхетний.

Направду, бо дивився на неї, гейби на бронзову фігуру. А певно! Поет міг поцінувати дівочу вроду. І щось записати, спеціально для неї! Та, гортаючи свій пам'ятник, Корнеля не знаходила для цього гідної картки. Не випадає ж професорові вписуватися поряд зі словами Славка Татарського: *«Їхав чорт на кочерзі та й заїхав в комин. А я тобі, Нелю, вписався на спомин»*.

Як побачила його вперше зблизька, аж на четвертому році навчання в гімназії, зайшов до класу – стрункий і сивий, у світлому костюмі, з широким краватом, і таким же сивим смутком відбивали його очі – в Корнелі серце защеміло. Не зустрічала ще такого гарного чоловіка. То був сам Петро Карманський, відомий поет і мандрівник, гордість гімназії, який досі ніколи не промовляв спеціально до неї і не дивився в її бік.

Він дивився на неї не так, як залюблений Збишек, що поїдав очима при кожній нагоді. А така нагода траплялася мало не щодня, відтоді, як хлопець на стало поселився у своєї бабці. Щоранку вичікував за сусідською хвірткою. Йшов за нею слідом аж до станції, відтак їхні дороги розходилися, хоч обоє їхали одним потягом, та сідали до різних вагонів. То не було конечно, але за звичкою Збишек пхався до наповненого польського вагону, а Корнеля тішилася комфортом в іншому, наполовину заселенім українцями. Якби ж він сів поруч із нею, то, хтозна, може, за тих кільканадцять хвилин їзди зважився б на якусь мову! Бо в Дрогобичі їхні дороги знов розходилися: Корнеля йшла першою, а він, на безпечній віддалі, за нею, пестячи очима гінку

постать, аж поки не звертав зі Стрийської на вулицю Сенкевича до польської гімназії Ягелли. Корнеля ніколи не оглядалася, але спиною відчувала і подих, і погляд Збишка.

Орест, той узагалі – як загляне своїми очиськами просто в душу, то її нараз обсипає жаром і морозом. Спокою ради вона забороняла собі думати про нього у невідповідних місцях, скажімо, на лекціях чи на Службі Божій.

Цілком інше – то сусід по парті глухий Яромир, який учиться, переписуючи її конспекти, але очей на неї не піднімає. Хоч раз таки впіймала його погляд, але хлопець блискавично прикрив його довгими, як у дівчини, війми. Затямила, що не можна його ображати. Ніколи.

Може, професор глядить на неї так (раз тільки й глянув!), як мала Любка? Мала, ще й маленька. Для неї всі високі дівчата – красуні. Пригадує, як вибралися однієї неділі на шпацер¹ до Трускавця, куди також ходилося пішки: вона, Орест, Марійка Хорт, Іван Франко та ще дехто з бориславців. (О, тут є знайомі прізвища! Іван Франко – то внучатий племінник свого знаменитого тезки, також писав вірші, загинув у вирі Другої світової війни. А з Марією Хорт я зустрічалася, записувала її долю на засланні – вона з тих репресованих большевицькою владою галичан числом 60 тисяч, яких у 1947 відправили в товарних вагонах на вугільні шахти Уралу). То було добірне товариство,

¹ Прохід, прогулянка.

серцевину якого творили ті, хто щодня мандрував по-тягом «Борислав – Дрогобич». Домовлено було зайти до знайомих, а може, й потрапити на якусь забаву. Та в останній момент приєдналася до них Іванка зі своєю нерозлучною товаришкою! І не відженеш малих, бо ж вони – також гімназистки, і не пожартуєш при них. Та треба було знати Ореста! Як поверталися назад, то коло старого цвинтаря під Дубами він враз вигукнув замогильним голосом:

– А хто тут бродить, а хто тут чого шукає?!

У ту ж хвилю тріснула гілляка на старому дубі. Це було так зненацька, що Корнеля спіткнулася на рівній дорозі і потрапила в Орестові обійми, а дівчата заверещали й збилися в тугий клубочок. Тільки не Любці! В останніх відблисках сонця, що вже студилося в тустанівському озері, Любчині очі горіли невимовним захватом. Вона стояла окремо від гурту і дивилася на Корнелю та Ореста з побожним зачудуванням. А було то дуже безкорисливе захоплення Корнелиною вродою і її хлопцем. Вони обоє, на гадку Любці, складали чудову пару. Вона ладна була служити цій красі без жодної сатисфакції. Тож коли спершу провели Корнелю з Іванкою до початку їхньої вулиці в Тустановичах, а Любці випало йти на іншу бориславську околицю, поруч з Орестом, – була збентежена. Досі тільки здалеку бачила цього вродливого, майже дорослого парубка, що жив на сусідській вулиці. Навіть уявити собі не могла, щоб оце він проводжав її додому. З переляку всю дорогу не вгавала, деклямувала вірші і навіть співала:

*Розвійтеся з вітром, листочки зів'ялі,
Розвійтеся, як тихе зітхання!
Незгоєні рани, невтишені жалі.
Завмерлеє в серці кохання.*

– Ти не знаєш, хто склав музику на Франкові слова? – спиталася.

– Лисенко! – коротко відповів Орест, який був страшенно злий на малу Любку, бо через неї ще до першої зірки повертався додому.

– Дякую, що провів! – мовила з виразним полегшенням коло своєї хвіртки.

– Нема за що. Бувай, мала! – Любка не сміла подивитися йому вслід. Віднині її серце буде віддане одній лише Корнелі.

Отож, Корнеля заховала до своєї скарбоньки ще один зачудований погляд. Звикла призбирувати їх просто так, для доброго гумору. Орест також є гарний, але він не вміє так дивитися і так говорити, як професор. Дивно, що з самого ранку вона більше думає про професора, а не про того, з ким нічку простояла! Якби мама не збудила її на найцікавішому місці, то не знати, що було б далі. Одягнувшись, дівчина прудко перелізла через вікно і витягла з-під зарошеного куща півоній мокрі черевики. Тріпнула ними об підвіконня і повернулася до кімнати. Куди б їх приткнути, щоб мати не побачила?

У кімнаті розлився розтривожений дух півоній, і вона, щоби заспокоїтися, вступила просто у сніп білого світла.